

УДК: 343.13

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.02.3.9>

ОКРЕМІ ЕЛЕМЕНТИ ТРАНСПАРЕНТНОСТІ КАСАЦІЙНОГО ПЕРЕГЛЯДУ СУДОВИХ РІШЕНЬ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Гольдберг Н.О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і процесу
факультету права та міжнародних відносин
ДУ «Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0000-0003-1624-1944*

Офіцинська М.Б.,

*здобувачка вищої освіти
першого (бакалаврського) рівня
факультету права та міжнародних відносин
ДУ «Київський авіаційний інститут»
ORCID: 0009-0006-8994-9563*

Гольдберг Н.О., Офіцинська М.Б. Окремі елементи транспарентності касаційного перегляду судових рішень в кримінальному судочинстві.

У статті досліджено проблему забезпечення транспарентності касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні в контексті реалізації принципів верховенства права, гласності та справедливого судочинства. Актуальність теми зумовлена особливою роллю суду касаційної інстанції у формуванні єдності судової практики та гарантуванні прав і свобод учасників кримінального провадження, а також наявністю практичних проблем, пов'язаних із формалізацією касаційних процедур, обмеженням відкритості судового розгляду та застосуванням письмового касаційного провадження. Метою статті є здійснення аналізу транспарентності касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні, з'ясування її змісту, основних елементів та особливостей реалізації на стадії касаційного провадження. Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціально-юридичні методи пізнання, зокрема аналіз і синтез, формально-юридичний, системно-структурний, порівняльно-правовий та логіко-нормативний методи, які дали змогу всебічно дослідити правову природу транспарентності касаційного провадження та особливості її реалізації в кримінальному процесі. Результати дослідження полягають у з'ясуванні сутності транспарентності касаційного перегляду як сукупності процесуальних і організаційних гарантій відкритості діяльності суду касаційної інстанції, доступності інформації про перебіг і результати касаційного розгляду та публічності судових рішень. Обґрунтовано, що запровадження письмового касаційного провадження, попри його процесуально-економічні переваги, об'єктивно звучує реалізацію принципів гласності та відкритості, що потребує додаткових гарантій захисту прав учасників кримінального провадження. У висновках наголошено, що транспарентність касаційного перегляду є необхідною умовою легітимності та ефективності кримінального судочинства. Її належна реалізація має ґрунтуватися на поєднанні відкритості судової діяльності з дотриманням процесуальних прав учасників, забезпеченні мотивованості судових рішень і можливості участі сторін у касаційному розгляді, що сприятиме підвищенню довіри до судової влади та утвердженню принципу верховенства права.

Ключові слова: транспарентність, право на касаційне оскарження, касаційний перегляд, доступ до правосуддя, правова визначеність, апеляційне провадження, правотворчість суду, процесуальні гарантії, верховенство права, диспозитивність, відкритість діяльності суду, судові рішення.

Holdberh N.O., Ofitsynska M.B. Selected elements of transparency of cassation review of court decisions in criminal proceedings.

The article examines the problem of ensuring transparency in the cassation review of court decisions in criminal proceedings in the context of the implementation of the principles of the rule of law, publicity, and fair trial. The relevance of the topic is determined by the special role of the court of cassation in ensuring the unity of judicial practice and guaranteeing the rights and freedoms of participants in

criminal proceedings, as well as by the existence of practical problems related to the formalization of cassation procedures, limited openness of judicial review, and the application of written cassation proceedings.

The purpose of the article is to analyze the transparency of the cassation review of court decisions in criminal proceedings, to clarify its content, main elements, and the specific features of its implementation at the cassation stage. The methodological basis of the study comprises general scientific and special legal methods of cognition, including analysis and synthesis, the formal legal method, the systemic and structural method, the comparative legal method, and the logical-normative method, which made it possible to comprehensively examine the legal nature of transparency in cassation proceedings and the peculiarities of its implementation in the criminal process.

The results of the study consist in clarifying the essence of transparency in cassation review as a set of procedural and organizational guarantees ensuring the openness of the activities of the court of cassation, the accessibility of information on the course and outcomes of cassation review, and the publicity of judicial decisions. It is substantiated that the introduction of written cassation proceedings, despite their procedural and economic advantages, objectively narrows the implementation of the principles of publicity and openness, which necessitates additional safeguards for the protection of the rights of participants in criminal proceedings.

The conclusions emphasize that transparency in cassation review is a necessary condition for the legitimacy and effectiveness of criminal justice. Its proper implementation should be based on a combination of openness of judicial activity with respect for the procedural rights of participants, ensuring reasoned judicial decisions and the possibility of party participation in cassation review, which will contribute to strengthening public confidence in the judiciary and affirming the principle of the rule of law.

Key words: transparency, right to cassation appeal, cassation review, access to justice, legal certainty, appellate proceedings, judicial law-making, procedural guarantees, rule of law, dispositiveness, openness of judicial activity, court decisions.

Постановка проблеми. У контексті законодавчого закріплення принципів верховенства права та справедливого судочинства особливого значення набуває забезпечення транспарентності діяльності судових органів, зокрема на стадії касаційного перегляду судових рішень у кримінальному судочинстві. Касаційна інстанція відіграє ключову роль у формуванні єдності судової практики, виправленні судових помилок і гарантуванні дотримання прав та свобод учасників кримінального провадження. Саме ця стадія часто характеризується підвищеним рівнем формалізму, обмеженим доступом до мотивів судових рішень та недостатньою відкритістю процедур, що негативно впливає на довіру суспільства до правосуддя.

Незважаючи на закріплення в законодавстві загальних засад гласності, відкритості та мотивованості судових рішень, практична реалізація окремих елементів транспарентності касаційного перегляду у кримінальних справах залишається фрагментарною. У зв'язку з цим існує потреба в дослідженні окремих елементів транспарентності касаційного перегляду судових рішень у кримінальному судочинстві, їх нормативного закріплення.

Стан опрацювання проблематики. У науці кримінального процесуального права проблемам забезпечення гласності та відкритості судочинства традиційно приділяється значна увага. Ґрунтовні дослідження цих засад здійснені у працях: Ю.М. Грошевого, О.В. Капліної, В.В. Городовенка, В.В. Короля, В.В. Леоненка, М.І. Сірого, І.Є. Марочкіної, Л.М. Москвич, В.Т. Нора, О.П. Кучинської, В.Т. Малярєнка, О.М. Овчарєнка, Н.В. Сібільової, О.Г. Шило, В.П. Шибіко. Поза увагою науковців залишаються окремі елементи транспарентності касаційного перегляду, такі як відкритість касаційного розгляду, участь сторін у судовому засіданні, доступ до матеріалів кримінального провадження та судових рішень, мотивованість процесуальних ухвал суду касаційної інстанції.

Мета дослідження - здійснити аналіз транспарентності касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні, з'ясувати її зміст, окремі елементи та особливості реалізації на стадії касаційного провадження.

Виклад основного матеріалу. Науковці розглядають транспарентність як системно-функціональний (соціальний, правовий, економічний та політичний) феномен демократичної правової держави. Цей феномен постає як: необхідна властивість, умова відповідальності та ефективності державної влади; форма взаємодії держави та громадян, яка забезпечує участь громадян у суспільно-політичному житті, суспільний контроль над органами влади; інструмент політичної соціалізації та політичної культури; фактор національної та інформаційної безпеки [1, с. 7, 9]. У контексті поглиблення теоретико-правового аналізу деякі з них аналізують транспарентність й як конституційний принцип – один із невід'ємних складників існування правової державності, утвердження

конституціоналізму та функціонування верховенства права на європейському просторі. Ознаками транспарентності вважають: її пріоритет над закритістю; невід'ємний взаємозв'язок з верховенством права; повнота інформації; своєчасність її отримання; реальна можливість громадян вплинути на те чи інше рішення; цілісність інформації [2, с. 160].

Зазначені теоретичні підходи знаходять своє відображення і в аналізі окремих гілок державної влади, зокрема судової. Стосовно судової влади О. Овсяннікова визначає транспарентність як сукупність засобів та способів, що дозволяють інформувати населення про існування судових інстанцій, про прийняті судові рішення, а також про порядок діяльності судових органів та органів суддівського самоврядування. Основними ознаками транспарентності авторка називає: 1) відкритість судових процесів і одночасне проведення закритих (частково закритих) процесів у випадках, прямо передбачених законом; 2) публічне проголошення судового рішення, за винятком випадків необхідності збереження встановленої законом таємниці; 3) забезпечення вільного доступу до проголошення судового рішення; 4) право опублікування третьою особою будь-якого проголошеного публічно рішення, за винятком випадків його недобросовісного коментування і за умови, що така публікація не містить дійсних прізвищ сторін по справі, якщо інше не передбачено законом; 5) відкритість для громадськості всіх аспектів діяльності органів суддівського співтовариства та вільний доступ до прийнятих ними рішень [3, с. 236].

Враховуючи наведені доктринальні визначення транспарентності судової влади, транспарентність касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні доцільно розглядати як сукупність процесуальних і організаційних засобів та способів, спрямованих на забезпечення відкритості діяльності суду касаційної інстанції, доступності інформації про перебіг касаційного розгляду та публічності його результатів. У цьому контексті ключовими проявами транспарентності є відкритість касаційних судових засідань із можливістю обґрунтованого обмеження гласності лише у випадках, прямо передбачених законом, публічне проголошення касаційних рішень, забезпечення вільного доступу до їх текстів, а також відкритість діяльності суду касаційної інстанції для громадського контролю. Реалізація зазначених елементів у касаційному провадженні сприяє підвищенню довіри до кримінального судочинства, забезпеченню єдності судової практики та утвердженню принципу верховенства права, водночас потребуючи дотримання балансу між відкритістю судової діяльності й необхідністю захисту процесуальних прав учасників та охорони законних інтересів.

Касаційний перегляд судових рішень у кримінальному провадженні формується з урахуванням загальних засад кримінального процесу, які мають універсальний характер і поширюють свою дію на всі його стадії, включно з касаційною. У цьому контексті принципи гласності та відкритості судочинства, закріплені в ст. 27 КПК України, виступають обов'язковими орієнтирами й для діяльності суду касаційної інстанції. Відповідно до приписів частини другої статті 27 КПК України, касаційний розгляд у кримінальних провадженнях здійснюється за загальним правилом у відкритій формі, що передбачає забезпечення доступу до інформації про перебіг і результати судового розгляду не лише для учасників кримінального провадження, а й для осіб, які формально не брали в ньому участі, однак щодо яких судом було вирішено питання про права, свободи, інтереси чи обов'язки. Таким особам гарантується право на одержання як усної, так і письмової інформації про наслідки касаційного розгляду, а також на ознайомлення з процесуальними рішеннями суду та отримання їх копій, що впливає з положень частини першої зазначеної статті [4].

Касаційний перегляд судових рішень не є обов'язковим, однак, виділяється своєю важливістю з-поміж інших стадій судового розгляду. Із врахування інстанційності суддів, яка поділена на три ланки касаційна інстанція є заключною. Наприклад, розгляд справи в судді першої інстанції передбачає всебічний та об'єктивний її розгляд із вивченням всіх наявних матеріалів справи та винесенням відповідного рішення яке підлягає оскарженню в судах апеляційної інстанції. Апеляційний розгляд передбачає перегляд справи в межах апеляційної скарги на предмет законності рішення суду першої інстанції та у виключних обставин розглядає матеріали справи. Водночас зазначені обмеження не мають абсолютного характеру та компенсуються функціональним призначенням касаційного перегляду, який спрямований не на встановлення фактичних обставин справи, а на перевірку правильності застосування норм матеріального і процесуального права. Касаційний перегляд в кримінальному судочинстві повинен відбуватись виключно в межах передбаченими чинним законодавством, відповідно до ч. 1 ст. 433 КПК України «...Суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу» [4].

Реалізація принципів гласності й відкритості під час касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні має свої особливості, які зумовлені особливим порядком і процедурою

перегляду відповідних рішень у суді касаційної інстанції. До таких особливостей процесуальної форми подання касаційної скарги та забезпечення дотримання порушеного права на захист засудженого, потерпілого та інших учасників кримінального провадження саме в контексті реалізації засад гласності й відкритості можна віднести участь у касаційному розгляді, ознайомлення в суді з матеріалами кримінального провадження для вирішення питання про подання касаційної скарги, зміну чи доповнення касаційної скарги та відмову від неї, подання заперечення на касаційну скаргу іншого учасника, отримання копій судових рішень, гарантування непогіршення статусу засудженого [4; 5]. Суттєві трансформації інституту касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні зумовлені прагненням законодавця підвищити ефективність та процесуальну економію касаційного перегляду. Однією з найбільш показових новел у цьому контексті є впровадження письмового касаційного провадження як спрощеної форми здійснення касаційного розгляду. Нормативно закріплено можливість вирішення касаційних скарг без проведення усного судового засідання, що свідчить про переорієнтацію касаційної інстанції з моделі публічного судового слухання на модель правового контролю, заснованого переважно на аналізі матеріалів справи та письмових правових позицій сторін.

Водночас у науковій літературі відсутня єдність поглядів щодо процесуальної природи письмового касаційного провадження та його відповідності базовим засадам кримінального судочинства. Поряд із позицією, відповідно до якої письмове касаційне провадження розглядається як ефективний інструмент спрощення касаційного перегляду та посилення диспозитивності й змагальності, висловлюються й критичні зауваження щодо доцільності відмови від усної форми судового розгляду. Зокрема, К.В. Легких та А.М. Євмін вважають, що письмове касаційне провадження є спрощеним різновидом касаційного провадження, за допомогою якого більшою мірою реалізуються засади диспозитивності та змагальності кримінального судочинства. Аргументуючи таку позицію, зазначені науковці наголошують на тому, що основні завдання письмового касаційного оскарження є такими: надання можливості економії процесу, незастосування атрибутики звичайного судового засідання під час письмового провадження, економія часу учасників провадження та суду, зменшення навантаження на секретарів судового засідання та помічників суддів [6, с. 48; 7].

Водночас наведений підхід не позбавлений дискусійності. Як слушно зауважує В. Вільгушинський, акцент на процесуальній економії та організаційних перевагах письмового касаційного провадження не враховує того, що предметом касаційного перегляду є судові рішення, які безпосередньо впливають на права, свободи та законні інтереси особи. За таких умов пріоритет швидкості й формального спрощення процесу може нівелювати значення права особи бути вислуханою судом касаційної інстанції. Крім того, з огляду на необов'язковий характер касаційного провадження, відмова від усної форми розгляду ставить під сумнів логіку звернення до суду вищої інстанції, якщо в межах письмового провадження особа фактично позбавляється можливості безпосередньо викласти свої аргументи та доводи на власну користь [8, с. 187].

Застосування письмового касаційного провадження об'єктивно зумовлює істотне звуження дії принципів гласності та відкритості судочинства. Таке звуження проявляється у відсутності безпосередньої участі сторін кримінального провадження, інших заінтересованих осіб та публіки, невикористанні зали судового засідання як простору публічного правосуддя, а також у незастосуванні процедур технічної фіксації судового розгляду.

Участь у касаційному розгляді виступає складовою транспарентності касаційного провадження, адже вона забезпечує відкритість процедури, доступність судового процесу для його учасників та сприяє усвідомленню мотивів і підстав прийняття остаточного судового рішення.

Безпосередня участь сторін та інших учасників кримінального провадження допомагає інстанційно вищому суду глибше вникнути в суть справи, правильно визначити напрями контрольної діяльності, усуває формальний підхід до вирішення справи, що, безперечно, сприяє прийняттю ним законного, обґрунтованого та справедливого рішення. Тому участь сторін та інших учасників кримінального провадження в розгляді відповідних матеріалів судом касаційної інстанції варто розглядати і як гарантію їхніх прав та законних інтересів, і як гарантію правосуддя [9, с. 329; 6, с. 73].

Кримінальним процесуальним законодавством прямо передбачено випадки, у яких участь окремих учасників кримінального провадження у касаційному розгляді є обов'язковою. Зокрема, суд касаційної інстанції зобов'язаний забезпечити участь засудженого у судовому засіданні у разі, якщо в касаційній скарзі порушується питання про можливе погіршення його становища (ч. 4 ст. 428 КПК України), а також у випадку подання засудженим, який утримується під вартою, клопотання про бажання брати участь у касаційному розгляді (ч. 4 ст. 430 КПК України) [4]. Таке нормативне закріплення спрямоване на гарантування права на захист, реалізацію принципу змагальності сторін і є одним із проявів транспарентності касаційного провадження.

Законодавством передбачено, що в разі надходження від засудженого, який тримається під вартою, клопотання про бажання брати участь у касаційному розгляді суд вживає заходи для доставки обвинуваченого в судові засідання. Якщо ж засуджений, обвинувачений, які тримаються під вартою, заявили клопотання про їх участь у касаційному розгляді дистанційно, то суддя-доповідач, розглянувши таке клопотання, приймає рішення про задоволення клопотання та проведення дистанційного судового провадження [4]. Водночас суддя-доповідач наділений повноваженнями за власною ініціативою визнати необхідною участь у касаційному розгляді й інших учасників кримінального провадження, якщо їх присутність є важливою для всебічного та об'єктивного вирішення питань, що становлять предмет касаційного перегляду.

Центральне місце процесуальних аспектів касаційного перегляду справи займають судові рішення, зокрема, ухвали про відкриття касаційного провадження, ухвали про відмову у відкритті або закритті касаційного провадження. Кожна процесуальна ухвала повинна бути мотивована, раціональна та зрозуміла для учасників процесу для розуміння законності прийняття рішення. Саме прозорість оцінює чи є ці обмеження обґрунтованими, адже відкритість, доступність та логічність судових рішень постає однією із основних вимог для затвердження принципу верховенства права. З огляду на важливість суду касаційної інстанції такі рішення не можуть бути імпульсивними, бо позиція суду повинна бути стала для забезпечення єдності судової практики.

Отримання копій судових рішень суду касаційної інстанції є важливим елементом прозорості касаційного перегляду у кримінальному судочинстві, оскільки забезпечує відкритість судової діяльності та реальну можливість учасників кримінального провадження ознайомитися зі змістом прийнятих процесуальних рішень. Відповідно до ч. 6 ст. 428, ч. 4 ст. 429 КПК України, учасники кримінального провадження мають право на отримання копій судових рішень, що гарантує доступ до інформації про результати касаційного розгляду та мотиви, якими керувався суд касаційної інстанції при їх ухваленні.

Надання копій судових рішень сприяє реалізації права на захист і права на справедливий судовий розгляд, оскільки дозволяє особі оцінити законність і обґрунтованість судового рішення, а також за необхідності ініціювати подальші процесуальні механізми захисту своїх прав та законних інтересів. Водночас доступ до мотивованих рішень суду касаційної інстанції має значення для формування єдності судової практики та забезпечення передбачуваності правозастосування, що відповідає принципу верховенства права.

Висновки. Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що прозорість касаційного перегляду судових рішень у кримінальному провадженні є багатовимірним правовим феноменом, який поєднує конституційно-правові засади демократичної держави з галузевими особливостями кримінального процесу. Вона виступає не лише формальною вимогою відкритості судової діяльності, а й функціональним інструментом забезпечення верховенства права, довіри суспільства до судової влади та ефективного захисту прав і свобод людини.

Прозорість касаційного провадження виявляється через систему процесуальних і організаційних гарантій, зокрема відкритість судових засідань, публічне проголошення судових рішень, доступність їх текстів, можливість участі сторін та інших учасників кримінального провадження, а також обов'язок суду мотивувати свої процесуальні акти. Сукупність цих елементів забезпечує не лише інформованість учасників процесу й суспільства, а й створює умови для реального громадського контролю за діяльністю суду касаційної інстанції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Прозорість влади в контексті європейської інтеграції України : конспект лекції до короткотермінового семінару в системі підвищення кваліфікації кадрів / уклад: Е.А. Афонін, О.В. Суший. К.: НАДУ, 2010. 48 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/b7ab32f5-2982-471d-81cf-6dbc1181a0b8.pdf. (дата звернення: 01.02.2026).
2. Наливайко О., Романов М. Поняття, ознаки та значення прозорості в контексті євроінтеграції. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 4/1. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2026/1/10.pdf>/(дата звернення: 01.02.2026).
3. Овсяннікова О. Прозорість судової влади: поняття та зміст *Вісник Академії правових наук України*. Х.: Право, 2008. No 4 (55). С. 228–237.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 9–13. Ст. 88. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/print1487012800234384>.
5. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В.В. Коваленка, Л.Д. Удалової, Д.П. Письменного. К.: Центр учбової літератури, 2013. 544 с.

6. Євмін А.М. Касаційне оскарження судових рішень у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2016. 215 с.
7. Легких К.В. Кримінальний процесуальний кодекс України: письмове касаційне провадження. *Часопис Академії адвокатури України*. 2012. Т. 5. № 3(16). URL: <http://e-pub.aau.edu.ua/index.php/chasopys/article/view/270/291>.
8. Вільгушинський В. Особливості реалізації принципів гласності та відкритості під час касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні в Україні. *National law journal: theory and practice*. 2018. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/185-190_3.pdf(дата звернення: 01.02.2026).
9. Бобечко Н.Р. Проблеми участі сторін в апеляційному та касаційному розгляді кримінальної справи. *Вісник Львівського університету. Серія «Юридична»*. 2010. Вип. 50. С. 328–339.

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.02.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.03.2026
Дата публікації: 3.04.2026